

ΠΑΙΔΙΚΗ ΚΑΙ ΝΕΑΝΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Ο Κωνσταντίνος Τούντας γεννήθηκε στην Αθήνα στις 14 Μαΐου του 1917 και ήταν ο δεύτερος γιος του Ιωάννη Μ. Τούντα (1866-1930), επιτυχημένου δικηγόρου από την Άνδρο, και της κατά πολύ νεότερης συζύγου του Φιλομήλας Σταυρίδη (1891-1966), από την Κωνσταντινούπολη. Θα μεσολαβούσαν 13 χρόνια μέχρι τον σχετικά πρόωφο θάνατο του πατέρα του, εξαιτίας και των κακουχιών που υπέστη κατά τις πολιτικές του διώξεις και, περίπου ο ίδιος αριθμός ετών, έως την εκδήλωση των συμπτωμάτων της ψυχικής διαταραχής της μητέρας του, με αποκορύφωμα την αποτυχημένη απόπειρα αυτοκτονίας της. Ο θάνατος και η νόσος αποτέλεσαν επομένως πρώιμα παιδικά βιώματα για τον Κ. Τούντα, όπως δείχνουν και οι αυτοβιογραφικές του σημειώσεις, όπου έξι δεκαετίες αργότερα χαρακτηρίζει τα παραπάνω ως «οδυνηρές προσωπικές του εμπειρίες».

Στις σημειώσεις του αυτές, αναφερόμενος στις πολιτικές περιπέτειες του πατέρα του, αναφέρει πως ο Ιωάννης Τούντας, ακραιφνής βασιλόφρων που είχε διατελέσει και νομικός σύμβουλος του Αυλάρχη του Βασιλέα Λεβίδη, αποπειράθηκε να απελευθερώσει τον πρώην πρωθυπουργό Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, έναν από τους κατηγορούμενους στη Δίκη των Έξι (1922) για τη Μικρασιατική Καταστροφή, δωροδοκώντας με ένα μεγάλο ποσό έναν δεσμοφύλακα. Η απόπειρα απέτυχε, ο Ι. Τούντας συνελήφθη και μεταφέρθηκε στις φυλακές του Ιτζεδίν στην Κρήτη.^[1]

Το εξαιρετικά φορτισμένο κλίμα μέσα στο οποίο ο Ι. Τούντας προχώρησε στην απόπειρα απελευθέρωσης του Π. Πρωτοπαπαδάκη σκιαγραφούν με σαφήνεια ο πολεμικός τόνος των φιλοβενιζελικών εφημερίδων της περιόδου, οι συνεχείς αναφορές τους στα διάφορα συλλαλητήρια που γίνονταν στην Αθήνα με αίτημα «θάνατος στους προδότες» και η καθημερινή δημοσίευση τηλεγραφημάτων προς την επαναστατική κυβέρνηση από κάθε είδους επαγγελματικούς και τοπικούς συλλόγους της Ελλάδας με το ίδιο αίτημα. Μέσα σε αυτό το κλίμα απαξίωσης της φιλοβασιλικής παράταξης υπό τη σκιά της Μικρασιατικής Καταστροφής, ο Ι. Τούντας προχώρησε σε μια παράτολμη

[1] Ο Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης (1854-1922) διετέλεσε Υπουργός των Οικονομικών στις κυβερνήσεις Γούναρη και πρωθυπουργός την περίοδο 1921-22. Με την κατάρρευση του Μικρασιατικού Μετώπου, συνελήφθη και προσήχθη σε έκτακτο στρατοδικείο, γνωστό και ως Δίκη των Έξι από την Επαναστατική Επιτροπή, υπό τους Πλαστήρα και Γονατά. Κρίθηκε ένοχος για εσχάτη προδοσία και καταδικάστηκε σε θάνατο μαζί με άλλους τέσσερις πολιτικούς και έναν ανώτερο στρατιωτικό. Τυφεκίστηκε στο Γουδί τη 15η Νοεμβρίου 1922.

πράξη, υποκινούμενος προφανώς από δεσμούς πολιτικής και προσωπικής φιλίας με τον Π. Πρωτοπαπαδάκη.^[2]

Όταν τελικά αφέθηκε ελεύθερος για λόγους υγείας, επέστρεψε στην Αθήνα, σύμφωνα με τον γιο του, «σακατεμένος ψυχικά και σωματικά» καθώς έπασχε από διαβήτη, οι κακές συνθήκες διατροφής και διαβίωσης στη φυλακή επιβάρυναν ανεπανόρθωτα την υγεία του. Η φυλάκιση του πατέρα του και η δραματική επιδείνωση της υγείας του αποτέλεσαν μία από τις κορυφαίες τραυματικές εμπειρίες για τον Κ. Τούντα.^[3]

Τα ίχνη του πατέρα μου χάθηκαν. Μετά από πολλούς μήνες τον ξαναείδαμε σε ελεεινή κατάσταση. Όταν απήχθη τον μετέφεραν στην Κρήτη σε ένα παλιό ενετικό φρούριο, που είχε μετατραπεί σε φυλακές για βαρυποινίτες. Και μόνο η υγρασία και οι κακουχίες έφταναν για να σακατέψουν και τον πιο γερό οργανισμό.

Τούντας Κ. Αυτοβιογραφικές σημειώσεις

Μέχρι όμως τον θάνατο του Ι. Τούντα και τις αλλαγές που αυτός επέφερε στην οικονομική και την κοινωνική κατάσταση της οικογένειάς του, τα παιδικά χρόνια του Κ. Τούντα κυλούν σε συνθήκες οικογενειακής γαλήνης και σχετικής οικονομικής άνεσης από την επιτυχημένη άσκηση της δικηγορίας από τον πατέρα του.

Ο Ι. Τούντας είχε γεννηθεί στο Μπατσι της Άνδρου το 1866 και ήταν γιος του Μιχαήλ Τούντα και της Μαρίας Δεσίπρη. Ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές και τις πανεπιστημιακές του σπουδές στην Αθήνα όπου στη συνέχεια καθιερώθηκε ως ένας από τους πιο διακεκριμένους δικηγόρους, διατηρώντας δικό του δικηγορικό γραφείο στο κέντρο της πόλης από το 1893. Όταν δε άρχισε να γίνεται γνωστός στους δικηγορικούς κύκλους, κάλεσε κοντά του στην Αθήνα και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του, δηλαδή τους γονείς του και τα τέσσερα αδέρφια του, Αργύρη, Άγγελο, Κωνσταντίνο και Αγγελική.^[4]

Ο Κ. Τούντας είχε έναν μεγαλύτερο αδελφό, τον Νικόλαο (γεν. 1915), και δύο μικρότερα αδέρφια, τον Φίλιππο (γεν. 1919) και τη Μαρία (γεν. 1924). Είχε επίσης έναν ετεροθαλή αδελφό, από τον πρώτο γάμο του πατέρα του,

[2] Για το κλίμα της εποχής, βλέπε π.χ. Εφημερίδα «Πατρίς», 15/9-15/11/1922. Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί πως ο Ι. Τούντας είχε συλληφθεί και διωχθεί και κατά τα Ιουλιανά του 1920, όταν η αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του Ε. Βενιζέλου στο Παρίσι στις 30 Ιουλίου 1920 από φιλομοναρχικούς είχε προκαλέσει ένα κύμα συλλήψεων φιλοβασιλικών στην Ελλάδα από την τότε βενιζελική κυβέρνηση στην Αθήνα (Εφημερίδα «Νέα Ελλάς», 5/8/1920).

[3] Πολλά χρόνια αργότερα σε συνομιλία με την κόρη του Πλεάνα, ο Κ. Τούντας θα εκφράσει την απορία του για τη στράτευση ενός τόσο μορφωμένου ανθρώπου όπως ο πατέρας του με το βασιλικό στρατόπεδο και όχι με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον οποίο ο ίδιος θαύμαζε ιδιαίτερα (Τούντα Πλεάνα, συνέντευξη 12/7/2011).

[4] Ο αδελφός του ο Αργύρης εξελίχθηκε σε επιτυχημένο εργολάβο (συμμετείχε στην οικοδόμηση, μεταξύ άλλων, και του κινηματογράφου «Αττικών»), ενώ ο Άγγελος ήταν επιπλοποιός και ο Κωνσταντίνος μαρμαροτεχνίτης.

τον Μιχαήλ Τούντα (γεν. 1908), που ακολουθώντας το πατρικό παράδειγμα θα σπουδάσει επίσης Νομικά και μετά τον θάνατο του Ι. Τούντα θα αναλάβει το δικηγορικό γραφείο του πατέρα του.^[5]

Κατά τη δεκαετία του 1920 η οικογένεια διέμενε σε ένα ενοικιαζόμενο διαμέρισμα 2ου ορόφου στο κτίριο της οδού Ιπποκράτους 40 και Διδότου, που σώζεται μέχρι σήμερα. Είναι χαρακτηριστικές οι χωρίς ίχνος νοσταλγίας αναφορές του Κ. Τούντα στις αυτοβιογραφικές του σημειώσεις, δεκαετίες αργότερα, στις συνθήκες ζωής στο σπίτι της Ιπποκράτους, με την περιορισμένη παροχή τρεχούμενου νερού, την έλλειψη ανέσεων, κ.λπ..

Έχουμε συνηθίσει να επαναλαμβάνουμε, σαν παπαγάλοι, το «κάθε πέρσι και καλλίτερα». Αυτό ισχύει για όλα τα πράγματα. Πολλοί, π.χ. νοσταλγούν την, όπως λένε, ωραία παλαιά ρομαντική εποχή της Αθήνας, με τα μόνιππα και τους άδειους δρόμους. Ξεχνάνε όμως ότι το πόσιμο νερό το αγοράζαμε κάθε πρωί από τον κανατά που ερχόταν με τη σούστα του από το Μαρούσι. Ξεχνάνε ότι στα σπίτια που δεν είχαν δικά τους πηγάδια, όπως το δικό μας, που ήταν γωνιά Ιπποκράτους και Διδότου, το νερό ερχόταν για μια ώρα μόνο κάθε Σάββατο. Στη σειρά λοιπόν όλη η οικογένεια για να κάνουμε μπάνιο μέσα σε μία χαβούζα κινητή που την βάζαμε στην κουζίνα.

Ο Κ. Τούντας αρχίζει να φοιτά στα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια Δ.Ν. Μακρή (Ιπποκράτους 5, πρόκειται για τη σημερινή Σχολή Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου), στα οποία φοιτούσαν γόνοι εύπορων οικογενειών (μεταξύ των συμμαθητών του συγκαταλεγόταν και ο Σπύρος Δοξιάδης). Η φοίτησή του άρχισε ταυτόχρονα με αυτήν του κατά δύο χρόνια μεγαλύτερου αδελφού του Νίκου, κατόπιν δικής του επιμονής. Ο καθηγητής μαιευτικής και ακαδημαϊκός Ν. Λούρος, που άρχισε να φοιτά στα εκπαιδευτήρια Μακρή το 1910, μία δεκαετία περίπου πριν τον Κ. Τούντα, περιέγραψε ως εξής το σχολείο τους:

Το σχολείο του Δ. Μακρή βρισκόταν στην οδόν Ιπποκράτους, απέναντι από την Εθνική Βιβλιοθήκη. Το κτίριο ήταν ολοκαίνουργιο, χτισμένο από το Μακρή, πεντακάθαρο και περιποιημένο... Από όλους τους δασκάλους του σχολείου μου, την πιο αγαπητή ανάμνηση μου άφησε ο γυμναστής Αθανάσιος Λευκαδίτης, ο ιδρυτής του Ελληνικού Προσκοπισμού... Όταν με υπερηφάνεια πρωτοφορέσαμε τις προσκοπικές στολές και με υπερηφάνεια πηγαίναμε σε ολοήμερες εκδρομές... τα λουστράκια μας έπαιρναν από πίσω.^[6]

[5] Ο Μιχαήλ Τούντας, με τον οποίο ο Κ. Τούντας είχε μια πολύ ιδιαίτερη σχέση, παρότι δεν διέμενε πλέον μαζί με την υπόλοιπη οικογένεια τη δεκαετία του 1930, είχε μέσα στην οικογένεια το προσωνόμο «πάτερ φαμίλιας» επιφορτισμένος ανάμεσα σε άλλα και με τον σφραγισμό του ιδιαίτερα ατίθασου νεαρού Κ. Τούντα (Τούντα-Ιακωβίδου Μαρία, συνέντευξη 10/5/2010).

[6] Λούρος Ν. *Χτες, Αναμνήσεις, εντυπώσεις και στοχασμοί σε επτά πράξεις*, εκδόσεις Ελληνική Παιδεία, Αθήνα, 1981, σ. 41, 46.

Με αυτά τα λουστράκια, σύμφωνα με μαρτυρίες συγγενών του, συνδεόταν και μία από τις πιο αγαπητές αναμνήσεις του Κ. Τούντα από την παιδική του ηλικία στο κέντρο της Αθήνας, όταν αφαιρώντας τα παπούτσια του και κρεμώντας τα στον λαιμό του, επιδιόταν «επί ίσοις όροις» σε αγώνες δρόμου με τα ξυπόλητα αυτά παιδιά κατά μήκος της Ιπποκράτους. Ήταν όντως ένα ζωηρό παιδί και αεικίνητο, με πολύ καλές σχολικές επιδόσεις. Με τον αδελφό του Νίκο, που ήταν ένα πιο κλειστό παιδί, λόγω ίσως και της προσβολής του σε μικρότερη ηλικία από φυματίωση των οστών που του είχε αφήσει μια μερική αναπηρία στο ένα χέρι, είχε έναν ιδιαίτερο δεσμό, εξαιτίας και της ηλικιακής τους εγγύτητας.

Στα τέλη του 1929, η οικογένεια μετακομίζει σε ιδιόκτητο ακίνητο επί της οδού Ζωοδόχου πηγής 58, που αποτελούνταν από δύο διώροφες κατοικίες, και καταλαμβάνει αυτήν του 3ου και 4ου ορόφου.^[7]

Ο θάνατος όμως του Ι. Τούντα, τον Ιανουάριο του 1930, όταν και τα τέσσερα παιδιά του από το γάμο του με τη Φιλομήλα Σταυρίδη είναι ακόμη ανήλικα (ο Κ. Τούντας είναι μόλις 13 ετών), σηματοδοτεί μια δραματική αλλαγή στις συνθήκες ζωής της οικογένειας. Ένα γεγονός, που θα λάβει χώρα λίγο πριν τον θάνατο του Ι. Τούντα, θα καθορίσει ίσως σημαντικά και τη μετέπειτα στάση ζωής των παιδιών του και θα καταλάβει κεντρική θέση στη συλλογική μνήμη της οικογένειας Τούντα· ο Ι. Τούντας, λίγες ώρες πριν πεθάνει, θα καλέσει κοντά του τους τρεις μεγαλύτερους γιους του Μιχάλη, Νικόλαο και Κωνσταντίνο και θα τους εξορκίσει να μην αναμιχθούν ποτέ στην πολιτική. Αυτή η επιθανάτια έκκληση του πατέρα του, αλλά και οι αρνητικές αλλαγές που θα επιφέρει ο θάνατός του στις συνθήκες ζωής της οικογένειας, θα προκαλέσουν στον Κ. Τούντα μια αποστροφή προς την ενεργή πολιτική στράτευση, θέση την οποία θα προσπαθήσει να τηρήσει σε όλη τη διάρκεια του βίου του. Σημαντικό ρόλο θα παίξει ίσως και το γεγονός πως, όταν μετά τον θάνατο του Ι. Τούντα, ο πρωτότοκος γιος του Μιχάλης θα παρουσιαστεί στον (πρώην) αυλάρχη Λεβίδη και πολιτικό φίλο του Ι. Τούντα, αυτός θα αρνηθεί να συνδράμει αυτόν και την οικογένειά του με οποιονδήποτε τρόπο. Υπό αυτό το πρίσμα θα πρέπει τέλος να ειδωθεί και η απόπειρα του Κ. Τούντα, πολλές δεκαετίες αργότερα στις αυτοβιογραφικές του σημειώσεις, να ερμηνεύσει την ανάμειξη του πατέρα του στην απόπειρα απελευθέρωσης του Πρωτοπαπαδάκη, αποχρωματίζοντάς την πολιτικά. Σε αυτές, αν και αναφέρει πως ο Ι. Τούντας ανήκε στους «Βασιλόφρονες», υποβαθμίζει την πολιτική χροιά της πράξης του και την αποδίδει σε «ευπιστία»:

[7] Στη μάλλον πολυτελή αυτή κατοικία εννέα δωματίων, έμενε αρχικά ο Σουρής και στη συνέχεια ο γιος του ο οποίος προστατευόταν από το νοικοκύρα. Κατόπιν δικαστικών διαδικασιών που ξεκινά ο Ι. Τούντας, αίρεται το νοικοκύρα λόγω ιδιοκατοίκησης και η οικογένεια μετακομίζει εκεί το 1929 (Τούντα-Ιακωβίδου Μαρία, συνέντευξη 10/5/2010).

Ο πατέρας μου δεν ήταν πολιτικό πρόσωπο. Ήταν όμως από τους πρώτους αριστούχους δικηγόρους και ο τότε Αττικάρχης και Αυλάρχης του Βασιλέως του είχε αναθέσει το δικηγορικό του γραφείο. Ήταν λοιπόν επόμενο την εποχή εκείνη να ανήκει σε αυτούς που τους ονόμαζαν Βασιλόφρονες. Όταν έγινε η Μικρασιατική Καταστροφή, ο Πλαστήρας πέρασε από στρατοδικείο και καταδικάστηκε σε θάνατο πέντε πολιτικοί, μεταξύ των οποίων και ο Πρωτοπαπαδάκης, επιστήθιος φίλος του πατέρα μου. Ο πατέρας μου από ευπιστία, για να μην πω αφέλεια, νόμιζε ότι, πληρώνοντας ένα μεγάλο ποσό σε κάποιο δεσμοφύλακα που είχε έρθει σε επαφή, θα μπορούσε να απελευθερώσει τον Πρωτοπαπαδάκη. Θα γινόταν στην αλλαγή φρουράς. Αντί όμως του Πρωτοπαπαδάκη παρουσιάστηκαν κρητικοί βρακοφόροι και τα ίχνη του πατέρα μου χάθηκαν.

Μετά τον θάνατο του Ιωάννη Τούντα, θα συγκληθεί οικογενειακό συμβούλιο στο οποίο θα συμμετάσχουν ισάριθμοι συγγενείς τόσο του νεκρού όσο και της χήρας του, με θέμα την οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Κατόπιν διαφόρων ακραίων προτάσεων, όπως η ανάληψη της φροντίδας της εξάχρονης Μαρίας Τούντα από κάποιον συγγενή προκειμένου να μειωθούν τα οικονομικά βάρη της οικογένειας, η οποία όμως δεν γίνεται δεκτή, τελικώς αποφασίζεται η οικογένεια να μετακομίσει σε ένα μικρότερο διαμέρισμα και να ενοικιάσει σε τρίτους το μεγάλο ακίνητο της Ζωοδόχου Πηγής προκειμένου να έχει κάποια έσοδα. Η οικογένεια όντως μετακομίζει σε ένα διαμέρισμα τριών δωματίων επί της οδού Ισαύρων, αναγκάζεται όμως σύντομα να επιστρέψει στο σπίτι της Ζωοδόχου Πηγής καθώς ο υιός Σουρής, ο πρώην ενοικιαστής του ακινήτου της Ζωοδόχου Πηγής, κινεί νομική διαδικασία ακύρωσης της έξωσής του από αυτήν, που είχε γίνει λόγω ιδιοκατοίκησης. Και πάλι όμως ανακύπτει το ζήτημα της οικονομικής επιβίωσης, οπότε αποφασίζεται να περιοριστεί η οικογένεια στους χώρους του 4ου ορόφου και να μετατρέψει αυτούς του 3ου σε ενοικιαζόμενα δωμάτια. Το εισόδημα αυτό συμπληρώνεται από τα ενοίκια ενός ακινήτου στο Μαρούσι και από τη σύνταξη που χορηγείται τιμής ένεκεν στη χήρα του Ι. Τούντα -παρά το γεγονός ότι ο θάνατός του σημειώθηκε κάποιους μήνες πριν τη σύσταση του Ταμείου Νομικών- κατόπιν προσωπικής παρέμβασης του Κωνσταντίνου Ρακτιβάν. Τα εισοδήματα αυτά ήταν μεν σχετικά ικανοποιητικά για την εποχή, αλλά πόρρω απείχαν από την οικονομική άνεση που απολάμβανε η οικογένεια πριν από τον θάνατο του Ιωάννη Τούντα. Όταν δε το ακίνητο στο Μαρούσι θα περιέλθει στον μεγάλο αδελφό Μιχάλη μετά τη διανομή της περιουσίας, η Φιλομήλα Τούντα -κατά τη μαρτυρία της κόρης της Μαρίας, μια γυναίκα «φοβερά δυναμική, αυταρχική όμως»- αναγκάζεται να πουλήσει το 1936 το ακίνητο της Ζωοδόχου Πηγής και αγοράζει ένα μικρό διώροφο στους Αρπε-